

POSTANOWIENIE

20 czerwca 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Dariusz Zawistowski (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Monika Koba

SSN Marta Romańska

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 20 czerwca 2024 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej J. Z.

od postanowienia Sądu Okręgowego w Tarnowie

z 15 marca 2021 r., I Ca 9/21,

w sprawie z wniosku J. Z.

z udziałem Z. Z.

o podział majątku wspólnego,

**uchyla zaskarżone postanowienie w części uwzględniającej
apelację uczestnika postępowania Z. Z. (pkt 1) oraz w zakresie
rozstrzygnięcia o kosztach postępowania (pkt 3 i 4) i w tym
zakresie przekazuje sprawę Sądowi Okręgowemu
w Tarnowie do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach
postępowania kasacyjnego.**

Monika Koba

Dariusz Zawistowski

Marta Romańska

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 24 czerwca 2020 r. Sąd Rejonowy w Tarnowie
ustalił, że w skład majątku dorobkowego uczestników postępowania wchodzi

nieruchomość o powierzchni 0,15 ha, położona w K., zabudowana domem mieszalnym murowanym, niepodpiwniczonym oraz budynkiem gospodarczym, o wartości 477 400 zł oraz dokonał podziału tego majątku w ten sposób, że przyznał na rzecz uczestnika Z.Z. prawo własności nieruchomości i zasądził od uczestnika na rzecz wnioskodawczynie kwotę 238 700 zł tytułem spłaty jej udziału, w oznaczonych w postanowieniu ratach.

Sąd Rejonowy ustalił, że J. Z. i Z. Z. zawarli związek małżeński w dniu 22 lipca 1995 r. Uczestnik zajmował się remontowaniem samochodów. Jeszcze przed ślubem sprzedał samochód pochodzący z kradzieży. Zasądzono od niego kwota 75000 zł była przedmiotem egzekucji, która została umorzona w 2001 r. z uwagi na jej bezskuteczność. W 1998 r. Z. Z. zlecił swojej matce Z. Z.1 nabycie działki gruntu oznaczonej nr [...] o pow. 0,15 ha, położonej w K.. Z. Z.1 jako przyjmująca zlecenie zobowiązała się do nabycia nieruchomości we własnym imieniu. Środki pieniężne na zakup nieruchomości pochodziły z majątku uczestników. Uczestnicy władali nieruchomością jak właściciele. Nieruchomość została zabudowana systemem gospodarczym. Dochody wypracowywane przez uczestnika były przeznaczane na budowę. W umowie zlecenia nie ustalono obowiązku przeniesienia własności nieruchomości na uczestnika lub jego rodzinę. W dniu 17 września 2013 r. Z. Z.1 zawarła ze Z. Z. umowę darowizny nieruchomości objętej umową zlecenia. Wnioskodawczynie nie wiedziała o dokonanej na rzecz uczestnika darowiźnie.

W ocenie Sądu pierwszej instancji umowa zawarta przez Z. Z. i Z. Z.1 była umową fidejucyjnego nabycia nieruchomości. Wobec nabycia tego majątkowego „na osobę podstawioną”, w istocie na rzecz J. Z. i Z. Z., nieruchomość wchodzi do ich majątku wspólnego. Wartość rynkową tej nieruchomości biegły określił na kwotę 477 400 zł. Wnioskodawczynie wносиła o przyznanie nieruchomości na wyłączną własność uczestnika, ze spłatą na jej rzecz.

Orzekając o podziale majątku wspólnego Sąd Rejonowy przyznał Z. Z. prawo własności nieruchomości i zasądził od uczestnika na rzecz wnioskodawczynie kwotę 238 700 zł tytułem wyrównania jej udziału w majątku wspólnym.

Postanowieniem z dnia 15 marca 2021 r. Sąd Okręgowy w Tarnowie, na skutek apelacji uczestnika, zmienił postanowienie Sądu Rejonowego m.in. w ten sposób, że ustalił, iż w skład majątku dorobkowego J. Z. i Z. Z. wchodzi wierzytelność wobec Z. Z.1 w postaci nakładów poczynionych przez uczestników z ich majątku wspólnego na nieruchomość oznaczoną nr [...] o powierzchni 0,15 ha, położoną w K., zabudowaną domem mieszalnym murowanym, niepodpiwniczonym oraz budynkiem gospodarczym, dla której prowadzona jest księga wieczysta nr [...] Sądu Rejonowego w Tarnowie oraz dokonał podziału majątku wspólnego w ten sposób, że wymienioną wyżej wierzytelność przyznał na rzecz wnioskodawczynie J.Z. i uczestnika Z. Z. po 1/2 części.

Sąd Okręgowy zasadniczo podzielił ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji. W jego ocenie zgromadzony w sprawie materiał dowodowy uzasadniał stwierdzenie, że w 1998 r. została zawarta ustna umowa zlecenia, na podstawie której Z. Z.1 miała nabyć własność nieruchomości oznaczonej nr [...] o pow. 0,15 ha, położonej w K.. Z. Z. jako przyjmująca zlecenie zobowiązała się do nabycia we własnym imieniu tej nieruchomości, za środki pieniężne uczestników i na ich rachunek. Zlecenie przyjęła i nabyła nieruchomość od J. K.. Mimo, że uczestnicy nie chcieli zostać ujawnieni jako właściciele nieruchomości, to władali nią jak właściciele i czynili nakłady na nieruchomość. Strony umowy zlecenia umówiły się, że do przeniesienia własności nieruchomości na uczestnika i wnioskodawczynię lub jego i jego rodzinę (syna uczestnika) dojdzie po zakończeniu postępowań egzekucyjnych. Ostatecznie matka uczestnika przeniosła własność wyłącznie na jego rzecz.

Sąd Okręgowy przyjął, że wobec treści umowy fiducjarnego nabycia nieruchomości Z. Z.1 nie wykonała w sposób należyty obowiązku zwrotu nieruchomości na rzecz dających zlecenie małżonków. W związku z tym błędne jest ustalenie, że nieruchomość wchodzi w skład majątku wspólnego lub uczestnicy w trakcie małżeństwa czynili nakłady na nieruchomość będącą majątkiem odrębnym uczestnika, gdyż nabył on własność nieruchomości dopiero w 2013 r. Sąd drugiej instancji ustalił, że w trakcie trwania małżeństwa uczestnicy czynili nakłady z majątku wspólnego na nieruchomość osoby trzeciej (Z. Z.1).

Sąd drugiej instancji podkreślił, że dla umowy zlecenia nie została przewidziana forma szczególna. Wnioskodawczyni i uczestnik przekazali Z. Z.1 środki pieniężne celem fiducjarnego nabycia nieruchomości. Podzielił pogląd, że z treści takiej umowy musi wynikać bezpośrednio obowiązek nabycia przez zleceniobiorcę nieruchomości, a nie musi być umową objęty obowiązek przeniesienia jej własności. Treść umowy może być ustalona przy zastosowaniu reguł wykładni określonych w art. 65 § 2 k.c. Zlecenie może zostać udzielone w dowolnej formie, w tym także w sposób dorozumiany. Wbrew stanowisku apelującego, umowa zlecenia nie wymaga formy szczególnej także wówczas, gdy obliguje przyjmującego zlecenie do nabycia nieruchomości we własnym imieniu lecz na rachunek dającego zlecenie. Dlatego też zawarte w apelacji zarzuty naruszenia art. 158 k.c., art. 246 k.p.c. i art. 233 § 2 w zw. z art. 252 k.p.c. należało uznać w całości za chybione.

W ocenie Sądu drugiej instancji nieruchomość nie mogła być zaliczona do majątku wspólnego. uczestnicy zawarli umowę fiducjarnego nabycia własności nieruchomości z Z. Z.1, na podstawie której matka uczestnika zobowiązała się nabyć własność nieruchomości, a po zakończeniu sprawy egzekucyjnej prowadzonej przeciwko uczestnikowi przenieść własność na małżonków lub ewentualnie małżonków i ich syna. W 2013 r. Z. Z.1 przeniosła własność nieruchomości pod tytułem darmym wyłącznie na rzecz uczestnika. Wbrew twierdzeniom uczestnika środki finansowe, przeznaczone przez niego na zakup nieruchomości stanowiły składnik majątku wspólnego małżonków. Jednakże umowa zlecenia dotycząca fiducjarnego nabycia własności nieruchomości nie wywołuje skutku prawnorzecowego, przenoszącego własność na zleceniodawcę, lecz wyłącznie skutek obligacyjny, co wynika z art. 740 § 2 k.c. W sytuacji, gdy zleceniobiorca nie wywiązał się z obowiązku przeniesienia prawa własności, wnioskodawczyni przysługiwały odpowiednie roszczenia, z których nie skorzystała. Jeżeli przyjmujący zlecenie zbył osobie trzeciej rzecz nabytą dla dającego zlecenie, to dający zlecenie może żądać uznania tej czynności za bezskuteczną na podstawie art. 59 k.c. W związku z tym, że umowa zlecenia wywoływała wyłącznie skutek obligacyjny, nieruchomość nie weszła do majątku wspólnego. Nie jest też majątkiem osobistym uczestnika, gdyż zgodnie

z art. 33 pkt 1 k.r.o. do majątku osobistego każdego z małżonków należą m.in. przedmioty majątkowe nabyte przed powstaniem wspólności majątkowej. Było bezsporne, że Z. Z.1 darowała synowi nieruchomość w 2013 r., kiedy najistotniejsze nakłady zostały już poczynione. W konsekwencji nie można było przyjąć, że w skład majątku wspólnego wchodzi nakłady z majątku wspólnego stron na majątek osobisty uczestnika.

Sąd drugiej instancji przyjął, że wnioskodawczyni i uczestnik w trakcie małżeństwa poczynili nakłady z majątku wspólnego na nieruchomość osoby trzeciej, która była jej właścicielem w chwili dokonywania nakładów. W związku z tym uczestnikom przysługuje w stosunku do tej osoby wierzytelność o zwrot wartości tych nakładów. Jeżeli w skład majątku wspólnego wchodzi wierzytelność z tytułu nakładów dokonanych przez małżonków na nieruchomość należącą do osoby trzeciej, a żaden z małżonków nie wyraża zgody na przyznanie mu tej wierzytelności w całości, sąd dokonuje podziału majątku w ten sposób, że każdemu z małżonków przyznaje ułamkową część wierzytelności, bez oznaczenia jej wartości. Uczestnicy nie wypowiedzieli się komu przyznać wierzytelność z tytułu nakładów, co uzasadniało przyznanie im wierzytelności po 1/2 części (art. 43 § 1 k.r.o.). W tym zakresie apelacja podlegała uwzględnieniu. Ze względu na to, że w skład majątku wspólnego wchodzi wierzytelność wobec osobie trzeciej, która nie może być uczestnikiem postępowania, bezprzedmiotowe było ustalenie wartości nieruchomości, lub ustalenie wartości nakładów na nieruchomość oraz orzekanie o spłatach pieniężnych z tytułu podziału majątku wspólnego.

Wnioskodawczyni w skardze kasacyjnej zarzuciła naruszenie przepisów postępowania, art. 618 § 1 k.p.c., art. 684 k.p.c. w zw. z art. 567 § 3, art. 382 i art. 13 § 2 k.p.c. oraz naruszenie przepisów prawa materialnego, art. 31 § 1 i 2 k.r.o. i art. 59 k.c. Skarżąca wniosła o uchylenie oraz zmianę zaskarżonego postanowienia i orzeczenie, co do istoty sprawy przez oddalenie apelacji uczestnika w całości, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego postanowienia Sądu Okręgowego i przekazanie w tym zakresie sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Z uwagi na zakres zaskarżenia skargą kasacyjną postanowienia Sądu Okręgowego w Tarnowie z dnia 15 marca 2021 r. przedmiotem sporu pozostaje jedynie, czy w skład majątku dorobkowego uczestników postępowania wchodzi nieruchomość wskazana we wniosku o podział majątku wspólnego. Sąd Okręgowy nie podzielił stanowiska Sądu Rejonowego w tym zakresie. Uznał, że w skład majątku wspólnego podlegającego podziałowi wchodzi wierzytelność wobec Z. Z.1, wynikająca z nakładów uczestników postępowania na zakupioną przez nią nieruchomość. Zasadniczym powodem takiego stanowiska Sądu Okręgowego było stwierdzenie, że pomimo zawarcia przez uczestników postępowania z Z. Z.1 umowy fidejucyjnego nabycia własności nieruchomości, obligacyjny charakter tej umowy powoduje, iż niewykonanie przez zleceniobiorcę obowiązku wynikającego z tej umowy uzasadnia jedynie roszczenie o wydanie uzyskanych korzyści. Jeżeli natomiast przyjmujący zlecenie zbył nabytą rzecz osobie trzeciej, to dający zlecenie może żądać uznania tej czynności za bezskuteczną. Nie było to możliwe w rozpoznawanej sprawie, gdyż Z. Z.1 nie mogła być uczestnikiem postępowania o podział majątku wspólnego.

Sąd Okręgowy uznał zasadnie, że umowa powierniczego nabycia własności nieruchomości ma charakter obligacyjny i nie wywołuje skutku rzeczowego. Oznacza to, że samo zawarcie takiej umowy przez uczestników postępowania z Z. Z.1 nie spowodowało, iż zakupiona przez nią nieruchomość weszła do majątku wspólnego uczestników postępowania. Jednakże stwierdzenie przez Sąd drugiej instancji, że Z. Z.1 nie wykonała obowiązku wynikającego z umowy zawartej z uczestnikami postępowania nie zostało powiązane z dokonaniem prawidłowej oceny wszystkich ustalonych w sprawie okoliczności faktycznych. W ich świetle było bezsporne, że Z. Z.1 w dniu 17 września 2013 r. zawarła z uczestnikiem postępowania umowę darowizny nieruchomości, nie informując o tym wnioskodawczyni, która pozostawała wówczas w związku małżeńskim z uczestnikiem postępowania. Sąd Okręgowy ograniczył się w istocie do stwierdzenia, że taka umowa została zawarta, co budzi zasadnicze zastrzeżenia, skoro na zawarcie tej umowy wskazywał uczestnik postępowania, a jego stanowisko dotyczące okoliczności nabycia nieruchomości i ponoszenia nakładów

na jej zabudowanie Sąd Okręgowy uznał za niewiarygodne. Uczestnik twierdził, że nieruchomość została zakupiona i zabudowana za środki Z. Z.1, co pozostaje w sprzeczności z dokonanymi w sprawie ustaleniami. Budzi zatem wątpliwość jaka była rzeczywista causa umowy zawartej przez Z. Z.1 z jej synem Z. Z. w dniu 17 września 2013 r., a powyższa kwestia nie została należycie rozważona przez Sąd Okręgowy, choć może mieć istotne znaczenie. W świetle ustaleń wskazujących, że nieruchomość została nabyta i zabudowana za środki pochodzące z majątku dorobkowego uczestników postępowania, konieczne było bowiem przesądzenie, czy umowa przenosząca własność na rzecz uczestnika postępowania miała rzeczywiście charakter darmy. Nie można zaś wykluczyć, że zawarcie tej umowy nie było wyrazem woli nieodpłatnego rozporządzenia jej własnością w formie umowy darowizny, co przyjął Sąd Okręgowy jako podstawę swoich rozważań, lecz było w rzeczywistości wynikiem uwzględnienia przez Z. Z.1 źródła pochodzenia środki na zakup i zabudowanie nieruchomości.

W takim przypadku nie byłoby uzasadnione stanowisko Sądu Okręgowego, że umowa powierniczego nabycia nieruchomości przez Z. Z.1 i dokonane przez nią rozporządzenie na rzecz Z. Z. nie wywołało skutku rzeczowego. Gdyby nieruchomość weszła do majątku uczestnika postępowania wbrew stwierdzeniu Sądu Okręgowego, że było to wynikiem umowy darowizny, konieczne stałoby się rozważenie zarówno kwestii prawa własności nieruchomości, z uwzględnieniem daty jej nabycia przez uczestnika postępowania i pochodzenia środków na nabycie i zabudowanie nieruchomości, jak też ewentualnie istnienia wierzytelności wnioskodawczyni wobec uczestnika postępowania.

Z tych względów skarga kasacyjna była uzasadniona i zaskarżone nią postanowienie podlegało uchyleniu na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.

.Monika Koba

Dariusz Zawistowski

Marta Romańska

Na mocy art. 330 § 1 k.p.c. .

stwierdzam niemożność podpisania

postanowienia przez sędziego SN M.Kobę

z powodu długotrwałej nieobecności

Marta Romańska.

[SOP]

[a!]